

Fıkhî Açıdan At Eti

Doç. Dr. Sabri ERTURHAN*

Özet

Son zamanlarda ülkemizde İslâmî açıdan at etinin yenilip yenilemeyeceği tartışma konusu olmuştur. Bu tartışmalarda Avrupa Birliği müzakerelerinin doğrudan rolü bulunmaktadır. Meselenin açıklığa kavuşmasına bir katkıda bulunmak amacıyla bu makale ele alınmıştır. Makalede konunun fıkhî boyutu incelenmiş, bu cümleden olarak farklı görüşler ve bunların gerekçelerine yer verilmiş, bu görüşler değerlendirilmeye tâbi tutularak bir sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: At eti, helal, haram, fıkıh.

Abstract

Recently it is matter of argument in our country whether horse meat can be eaten or not from the Islamic point of view. In these arguments the negotiations for entering European Union have a direct role. This article is taken up to make a contribution to clearing the issue. In this article, the juristic dimension of the matter is examined and different opinions and their justifications are given place in this context. After examining these justifications, it is tried to reach a conclusion.

Key Words: Horse meat, lawful, forbidden, jurisprudence.

---

* C.Ü. İlahiyat Fakültesi İslâm Hukuku Anabilim Dalı Öğr. Üyesi
(serturhan@cumhuriyet.edu.tr).

Giriş

Yasaklayıcı bir nass bulunmadığı sürece eşyada ibâhenin esas oluşu¹ İslâm hukukunun en temel ilkelerinden biridir. Bununla birlikte Kur'an ve Sünnet'te bir takım yasaklar konulmuş, bu yasaklara titizlikle riayet edilmesi istenmiştir². Şâri', "hakîm" olduğundan İslâm'daki her bir hüküm sayılamayacak derecede hikmet içermektedir³. Bundan dolayı İslâm hukukunda her emir ve yasak insanların gerek dünyevî gerekse uhrevî maslahatlarını muhafaza üzerine kurulmuş⁴, bu cümleden olarak iyi, güzel ve temiz olan şeyler helal; pis, kötü ve çirkin olan şeyler ise haram kılınmıştır⁵. Bir fiilin yasaklanma gerekçesi (illet-hikmet) olarak da o fiilin hayat, akıl, din, ırz ve malı koruma şeklinde formüle edilen dinin temel amaçlarına açıkça zarar vermiş olması gösterilmiştir⁶. Bu nedenle haramların ihlal edilmesinin faile şifa veya çare olamayacağına vurgu yapılmıştır⁷.

İslâm'da ilke olarak habâis (pis ve tiksindirici) olan şeylerin yenilmesi yasaklanmış bu cümleden olarak bazı hayvan etleri yasak kapsamına alınmıştır. Alınan gıdaların insanın biyolojik ve psikolojik yapısı üzerinde doğrudan etkili olacağına kuşku yoktur. Çünkü vücut aldığı bu gıdalar ile gelişecek; kişinin ruhî-vidcanî dünyası bu gıdaların etkisiyle şekillenecektir. Dolayısıyla gıdaların bir bireyin kişilik ve karakter gelişimi üzerindeki etkileri asla göz ardı edilmemelidir⁸.

¹ Bakara, 29; Lokman, 31/20; Câsiye, 45/13; Zeynüddin b. İbrahim b. Nuceym, *el-Eşbâh ve'n-nezâir*, Beyrut, 1993, s. 66; Ahmed b. Muhammed Hamevî, *Ğamzu uyûni'l-besâir*, Beyrut, 1985, I/223-224; Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuki İslâmiyye ve Istilâhâtı Fıkhiyye Kamusu*, İstanbul, 1967, I/298.

² Bakara, 2/187, 229. Haram ve helalin sınırlarının belli olduğuna dair hadisler için bkz. Buhârî, İman, 39; Müslim, Müsâkât, 107-108; Ebû Dâvûd, Büyü', 3.

³ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul, 1971, III/1551.

⁴ Ebû İshâk İbrahim b. Mûsa b. Muhammed Şâtıbî, *el-Muvâfakât*, Beyrut, ty, I, 139, 195, II/6, 29, 37, 54-55; III/241; IV, 106, Muhammed Ebû Zehra, *Usûlü'l-fikh*, Kahire, ty, 348; Muhammed Saîd Ramadân el-Bütî, *Davâbitü'l-maslaha fi's-Şeriatü'l-İslâmiyye*, s. 47, 69.

⁵ Bakara, 2/172; Mâide, 5/4-5; A'râf, 7/157. Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, I/, 588-589, IV/2299. Bu konuda bir makale için bkz. Macit, "Yiyecek-İçeceklerde Haram-Helalliğin Kriteri ve Bu Konuda Arap Kültürünün Etkisi", *Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2002/2, s. 269-270.

⁶ Ferhat Koca, "Haram", *DİA*; XVI/101.

⁷ Buhârî, Eşribe, 15.

⁸ Yasaklanan gıdaların olumsuz etkileri hakkında bkz. Shahid Athar, "Effects Of Prohibited Foods, Intoxicants And Ingredients On Human Hormones And

Eti yenen ve yenmeyen hayvanlarla ilgili hususlar ve bu cümleden olarak at eti ile ilgili ahkâm temel İslâmî kaynaklarda ve klasik fıkıh müdevvenâtında detaylı olarak ele alınmıştır⁹. Biz bu çalışmamızda at etinin fıkhî yönünü ele aldık. Avrupa Birliği müzakereleri çerçevesinde bu meselenin gündeme gelmesi ve kamuoyunda tartışılması böyle bir çalışma yapmamızda etkili olmuştur. Tabii meselenin fıkhî boyutu tartışmaların önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Bu itibarla konunun fıkhî yönünün, konu etrafında oluşan fıkhî görüşlerin detaylı olarak incelenmesinin isabetli olacağını düşündük.

Makalede konuya ilişkin farklı fıkhî yaklaşımlar ile bunların gerekçelerine yer verilmiş, görüşler mukayese edilmiş, son olarak bir sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır.

Behavior", <http://www.islam-usa.com/h7.html> (19 Ekim, 2007); Yaşar Nuri Öztürk, *Kur'an ve Sünnete Göre Tasavvuf*, İstanbul, 1990, s. 153-165.

⁹ Abdülvehhâb el-Bağdâdî, *el-Meûne* (thk. Hamîş Abdülhak), Beyrut, 1415/1995, II/700-708; Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed el-Mâverdi, *el-Hâvi'l-kebir* (thk. Ali Muhammed Muavvad-Adil Ahmed Abdülmevcüd), Beyrut, 1414/1994, XV/132 vd; Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saïd ibn Hazm, *el-Muhallâ*, Beyrut, 1416/1996, VI/55 vd; Ebu'l-Velid Süleyman b. Halef el-Bâcî, *el-Müntekâ şerhu'l-Muvattai'l-İmâm Mâlik*, Beyrut, 1332, III/128 vd; Şemsüleimme Muhammed Ahmed b. Ebû Sehl Serahsî, *el-Mebsût*, Beyrut, 1989, XI/225 vd; Alâuddin Ebû Bekir b. Mes'ûd el-Kâsânî, *Bedâiü'-sanâi' fi tertibi's-şerâi'*, Beyrut, ty, V/35-40; Ebu'l-Hasen Ali b. Ebî Bekr Merğînânî, *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedi'*, yy, ty, IV/67-70; Muvaffakuddin Abdullah b. Ahmed İbn Kudâme, *el-Muğni*, Mekke, 1412/1992, XI/65 vd; Ebû Zekeriyya Muhyiddin b. Şeref en-Nevevî, *el-Mecmû' şerhu'l-Muhezzeb* (nşr. Muhammed Necib el-Mutîi), Kahire, 1415/1995, IX/ 2 vd; a. mlf, *Ravdatü't-tâlibîn*, Beyrut, ty, II/537 vd; Şemsüddin Ebû'l-Ferec Abdurrahman b. Ebî Ömer Muhammed İbn Kudâme el-Makdisî, *eş-Şerhu'l-kebir alâ metni'l-Mukni* (Muğni ile birlikte), Mekke, 1412/1992, XI/65 vd; Ahmed b. Yahyâ, *el-Bahru'z-zehhâr*, San'a, 1409/1988, IV/328 vd; Ebû İshâk Burhanüddin İbrahim b. Muhammed İbn Müflih, *el-Mübdî' fi şerhi'l-Mukni'*, Beyrut, 1402/1982, IX/193 vd; Alâuddin Ebi'l-Hasen Ali b. Süleyman Merdâvî, *el-İnsâf fi ma'rifeti'r-râcih mine'l-hilâf alâ mezhebi'l-İmâm Ahmed b. Hanbel* (thk. Muhammed Hâmid Fakî), Beyrut, ty, X/354 vd; Burhânüddin İbrahim b. Muhammed b. İbrâhîm Halebî, *Mültekâ'l-ebhur* (thk. Gâvecî Vehbî Süleymân), Beyrut, 1409/1989, II/218-221; Ebû Abdullah Muhammed b. Muhammed b. Abdurrahman el Mağribî er-Ruaynî el-Hattâb, *Mevâhibü'l-celil şerhu Muhtasar Halil* (nşr. Zekeryyâ Umeyrât), Beyrut, 1416/1995, IV/345 vd; Şemsüddin Muhammed b. Muhammed Şirbîni, *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti meâni elfâzi'l-minhâc* (thk. Ali Muhammed Muavvad-Adil Ahmed Abdülmevcüd), Beyrut, 1415/1994, VI/145 vd; Muhammed b. Ahmed er-Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc*, Beyrut, 1404/1984, VIII/150 vd; Muhammed Emin İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr ale'd-Dürri'l-muhtâr*, Beyrut, 1412/1992, VI/304-310; Mustafa Suyûtî Ruhaybânî, *Metâlibu üli'n-nühâ fi şerhi "Çâyetü'l-müntehâ"*, Beyrut, 1415/1994, VI/308 vd; Yusuf Karadavî, *el-Halâl ve'l-harâm fi'l-İslâm*, Kahire, 1411/1991, s. 49-50, 54-56; Mehmet Şener, "Hayvan", *DİA*, XVII/94-96.

At Eti Yeme Konusundaki Fikhî Yaklaşımlar

At etinin yenmesinin fikhî hükmü konusunda İslâm bilgileri arasında helal (câiz-mubah)¹⁰, haram ve mekruh olmak üzere başlıca üç yaklaşım bulunmaktadır¹¹. Bu yaklaşımlar yanında bazı mezhep fakihlerinin kendi aralarında da görüş ayrılığı içerisinde oldukları görülmektedir.

At eti konusunda Şafii, Hanbeli, Zâhiri, Zeydiye ile İmamiye Şiası gibi mezheplerde mezhep içi ihtilaf bulunmayıp her bir mezhep içerisinde sadece tek bir görüş bulunmaktadır. Bu cümleden olarak Şafii¹², Hanbeli¹³ ve Zâhiri¹⁴ mezheplerinde at etinin yenilmesi helal, Zeydiye mezhebinde haram¹⁵, İmâmiye Şiasında ise mekruhtur¹⁶.

Hanefî ve Mâlikî ekollerinde ise mezhep içi ittifak bulunmadığı görülmektedir.

Hanefî mezhebinde fetvâya esas olan görüşe göre at eti yemek mekruhtur. Bu görüş Ebû Hanife (150/767),’ye aittir. Şu kadar var ki bu kerâhetin tahrîmen mi¹⁷ yoksa tenzihen mi¹⁸

¹⁰ Helal-caiz ve mubah kavramları arasında esasen farklılıklar bulunmakla birlikte bu kavramlar çoğu kez biri birlerinin yerine kullanılmaktadır. Bu itibarla biz de zaman zaman bu kavramlar arasında ayırım yapmadık (Bkz. Ebû Abdillâh Muhammed b. Ali Şevkânî, *İrşâdû'l-fühûl*, Mısır, 1356/1937, s. 6; Ali Haseballah, *Usûlü't-teşrii'l-İslâmî*, Karaçi, 1407/1987, s. 341-342; Abdülkerim Zeydân, *el-Veciz fi Usûli'l-fikh*, , Bağdat, 1407/1987, s. 47-49; Ali Bardakoğlu, “Caiz”, *DİA*, VII/27-28; İ. Kafi Dönmez, “Mubah”, *DİA*, XXX/341-345; Kürşat Demirci-Ferhat Koç, “Helâl”, *DİA*, XVII/173-178.).

¹¹ Atın çeşitli açılardan ele alındığı makaleler için bkz. İbrahim Kafesoğlu, “At (İslâm Öncesi)”, *DİA*, IV/26-28; Yusuf Halacoğlu, “At (İslâmî Devir)”, *DİA*, IV/28-32; Salim Öğüt, “At (Fikhî hükümleri)”, *DİA*, IV/32.

¹² Mâverdi, *el-Hâvi'l-kebir*, XV/142.

¹³ İbn Kudâme, *el-Muğni*, XI/70; İbn Kudâme el-Makdisî, *eş-Şerhu'l-kebir*, XI/80; Ruhaybânî, *Metâlib*, VI/313-314.

¹⁴ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, VI/78.

¹⁵ Ahmed b. Yahyâ, *el-Bahru'z-zehhâr*, IV/330.

¹⁶ Ebu'l-Kâsım Necmüddin Ca'fer b. el-Hasen Hillî, *el-Muhtasaru'n-nâfi'*, Tahran, 1402, s. 243.

¹⁷ Fahrüddin Hasan b. Mansur Kadîhan, *el-Fetâvâ'l-Hâniyye* (el-Fetâvâ'l-Hindiyeye ile birlikte), Beyrut, 1411/1991, III/358; Merğînânî, *el-Hidâye*, IV/69; Ebu'l-meâlî Mahmûd b. Sadru's-şerîa b. Mâze Burhânüddin el-Buhârî, *el-Muhîtu'l-Burhânî* (thk. Naîm Eşref Nûr Ahmed), Riyad, 1424/2004, VIII/415; Ekmelüddin Muhammed b. Mahmûd Bâbertî, *el-İnâye ale'l-Hidâye (Fethu'l-Kadir'le birlikte)*, Beyrut, ty, IX/501-502; Halebi, *Mültekâ'l-ebhur*, II/219; Şemsüddin Ahmed b. Bedrüddin Kâdizâde, *Netâicü'l-efkâr fi keşfi'r-rumûz ve'l-esrâr* (Tekmiletü Fethi'l-kadir), Beyrut, ty, IX/501-502; *el-Fetâvâ'l-Hindiyeye* (Ebu'l-Muzaffer Muhyiddin Muhammed Bahadır Alemgir tarafından, Şeyh Nizam başkanlığında bir

olduğu konusunda ihtilaf edilmiştir. Ebû Hanîfe'nin görüşünün aksine İmam Muhammed (189/805) ve İmam Ebû Yûsuf (182/798), at etinin mubahlığına hükmetmişlerdir¹⁹. Mâlikî mezhebi içerisinde de konuya ilişkin olarak haram²⁰, mekruh²¹ ve mubah²² şeklinde üç farklı görüş bulunmaktadır²³. Bu ihtilaf İmam Mâlik (179/795)'in *Muvatta*'da geçen at, katır ve merkep etlerinin yenilemeyeceğine dair görüşünün²⁴ yorumlanmasından kaynaklanmaktadır.

Bu özet bilgilerden sonra konuya ilişkin mevcut görüşler ve gerekçelerini daha yakından görelim:

komisyona hazırlanmıştır.), Beyrut, 1411/1991, V/290; Abdülğani b. Tâlib b. Hammâde el-Meydânî, *el-Lübâb fi şerhi'l-Kitâb*, İstanbul, ty, III/230.

¹⁸ Alâuddîn Muhammed b. Ali el-Haskefî, *ed-Dürrü'l-muhtâr şerhu Tenviri'l-ebşâr*, (Reddü'l-muhtâr'la birlikte), Beyrut, 1412/1992, VI/305; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, VI/305.

¹⁹ Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed Tahâvî, *Şerhu maâni'l-âsâr*, Beyrut, 1399/1979, IV/211; Serahsî, *el-Mebsût*, XI/233; Kâsânî, *Bedâi'*, V/38; Merğînânî, *el-Hidâye*, IV/68; Ebu'l-Fadl Mecdüddin Abdullah b. Mahmûd el-Mevsilî, *el-ihitiyâr li ta'lîli'l-Muhtâr*, İstanbul, 1980, V/14; Halebî, *Mültekâ'l-ebhur*, II/219; Meydânî, *el-Lübâb*, III/230.

²⁰ Muhammed b. Ahmed b. Muhammed İbn Rüşd (hafid), *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid* (thk.Mâcid el-Hamevî), Beyrut, 1416/1995, II/908; Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh el-Huraşî, *Şerhu muhtasarı Siydî Halîl*, Bulak, 1319, Cilt II, Cüz 3/30; Ali b. Ahmed el-Adevî, *Hâşiyetü'l-Adevî*, Bulak, 1319, Cilt II, Cüz 3/30.

²¹ Bağdâdî, *el-Meûne*, II/702; Bâcî, *el-Müntekâ*, III/132-133; Ebu'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed b. Cüzey, *el-Kavâninü'l-fikhîyye*, yy, ty, s. 150; Ebübekr b. Hasan Kişnâvî, *Eshelü'l-medârik şerhu İrşâdi's-sâlik*, Beyrut, 1995, I/360; Huraşî, *Şerh*, Cilt II, Cüz 3/30; Adevî, *Hâşiyetü'l-Adevî*, Cilt II, Cüz 3/30; Ebu'l-Berekât Ahmed Derdîr, *eş-Şerhu's-sağîr* (nşr. Mustafa Kemal Vasfî), Kahire, ty, II/185; Ahmed b. Muhammed es-Sâvî, *Bulğatü's-sâlik li Akrabi'l-mesâlik* (eş-Şerhu's-sağîr'le birlikte, nşr. Mustafa Kemal Vasfî), Kahire, ty, II/185.

²² Derdîr, *eş-Şerhu's-sağîr*, II/185; Sâvî, *Bulğatü's-sâlik*, II/185.

²³ Hattâb, *Mevâhibü'l-celîl*, IV/355.

²⁴ *Muvatta*', Sayd, 5; Ebû Ömer Yusuf İbn Abdilberr, *el-İstizkâr* (thk. Abdulmu'tî Emin Kal'acı), Kahire, 1993, XV/329.

A-Helal Olduğu Görüşü

Şafii²⁵, Hanbeli²⁶ ve Zâhirî mezheplerinde her çeşit at etinin yenmesi helal (câiz-mubah) kabul edilmiştir²⁷. İbn Sirîn (110/728), Abdullah b. Zübeyr (73/692), Fudâla b. Ubeyd (53/672), Hasan Basrî (110/728), Enes b. Mâlik (93/711), Alkame (62/681), Süveyd b. Ğafle (82/701), Atâ (114/732), Şurayh (98/716), Esved b. Yezîd (75/694), Hammâd b. Zeyd, Leys (175/788), İbn Mübârek (181/797), Saîd b. Cübeyr (95/713) ve Ebû Sevr (240/854) gibi fukahâ ile²⁸ Taberî (310/922)²⁹, Beyzâvî (685/1286)³⁰, İbn Kesîr (774/1373)³¹ gibi klasik tefsir bilginleri de aynı görüştedirler.

Hanefî ekolünün ileri gelen iki hukukçusu İmam Muhammed ve Ebû Yûsuf da hocaları Ebû Hanîfe'nin aksine at etinin mubahlığına hükmetmişlerdir³². Yine ünlü Hanefî fakîhi ve hadis bilgini Tahâvî (321/933) de bu görüşü benimsemiştir³³. Mâlikî mezhebinde de at etinin mubahlığı yönünde bir görüş bulunmaktadır³⁴. Nitekim İbn Abdiberr (463/1070)³⁵, İbn Rüşd

²⁵ Mâverîdî, *el-Hâvî'l-kebir*, XV/142; Ebû Muhammed Muhyissünne Hüseyin b. Mes'ûd Beğavî, *et-Tehzîb* (thk. Adil Ahmed Abdülmevcûd-Ali Muhammed Muavvad), Beyrut, 1418/1997, VIII/52-53, Nevevî, *el-Mecmû'*, IX/ 5-7; a. mlf, *Ravdatu't-tâlibîn*, II/537.

²⁶ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, XI/70; İbn Kudâme el-Makdisî, *eş-Şerhu'l-kebir*, XI/80; İbn Müflih, *el-Mübdî'*, IX/194, 199; Merdâvî, *el-İnsâf*, X/363; Ruhaybânî, *Metâlib*, VI/313-314.

²⁷ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, VI/78.

²⁸ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, XI/70; Nevevî, *el-Mecmû'*, IX/5; a. mlf, *el-Minhâc şerhu Sahih'l-Müslim*, Beyrut, 1419/1998, XIII/96; İbn Kudâme el-Makdisî, *eş-Şerhu'l-kebir*, XI/80; Ebû Muhammed Bedrüddin Mahmûd b. Ahmed Aynî, *el-Binâye fî şerhi'l-Hidâye* Beyrut, 1411/1990, X/710; a. mlf, *Umdetü'l-kârî şerhu Sahih'l-Buhârî*, Beyrut, ty, C. IX, Cüz. 17, s. 248; Zafer Ahmed el-Osmânî et-Tehânevî, *İ'lâû's-Sünen* (thk. Muhammed Tâkî Osmânî), Karaçi, 1415, , *İ'lâû's-Sünen*, XVII/149.

²⁹ Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmiu'l-Beyân an te'vil'l-Kur'ân*, Beyrut, 1408/1988, VIII/83.

³⁰ Nâsiruddîn Abdullah b. Ömer Beydâvî, *Envâru't-Tenzil ve esrâru't-te'vil*, İstanbul, ty, I/538.

³¹ İsmâil b. Ömer İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'ânî'l-Azim*, Dimaşk-Beyrut, 1415/1994, II/695.

³² Kâsânî, *Bedâi'*, V/38; Merğînânî, *el-Hidâye*, IV/68; Mevsilî, *el-ihdiyâr*, V/14; Aynî, *el-Binâye*, X/710; Halebî, *Mültekâ'l-ebhur*, II/219; Abdurrahman b. Muhammed Şeyhizâde (Dâmad), *Mecmau'l-ehur fî şerhi Mülteka'l-ebhur*, İstanbul, 1310, II/514; Meydânî, *el-Lübâb*, III/230.

³³ Tahâvî, *el-Muhtasar*, Beyrut, 1406/1986, s. 433-434.

³⁴ Derrîr, *eş-Şerhu's-sağîr*, II/185; Sâvî, *Bulğatü's-sâlik*, II/185.

³⁵ İbn Abdiberr, *el-İstizkâr*, XV/332-333.

(595/1198) ve ³⁶ Kurtubî (671/1273)³⁷ gibi Mâlikî fakihleri de aynı görüştedirler.

1-Delilleri

At etinin helal olduğuna hükmeden fakihlerin başlıca gerekçeleri şöyledir:

a) Câbir (77/669)'in³⁸ rivayetine göre Hz. Peygamber, Hayber'in fethi³⁹ gününde (7/628) ehli eşeklerin etini yemeyi yasaklamış, at etinin yenilmesine ise izin vermiştir⁴⁰.

b) Hz. Ebûbekir'in kızı Esmâ (73/692), Hz. Peygamber döneminde at kesip yediklerini ifade etmiştir⁴¹. At etinin muhablîğini ifade eden bu ve benzeri hadisler, muhaddislerin cumhuru tarafından sahih ve sağlam kabul edilmiştir⁴².

Bu görüşün temsilcileri ayrıca şu akli gerekçelere de yer vermişlerdir:

At, azı dişi veya gagasıyla parçalayıp yiyen yırtıcı hayvan cinsinden olmayıp özü itibariyle temiz bir hayvandır. Bu nedenle at

³⁶ İbn Rüşd(hafid, 595/1198), *Bidâyetü'l-müctehid*, II/909.

³⁷ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmî'l-Kur'ân*, Beyrut, 1985, X/77.

³⁸ Câbir'in hayatı için bkz. M. Yaşar Kandemir, "Câbir b. Abdullah", *DİA*, VI/530-532.

³⁹ Hayber ve Hayber gazvesi hk. bkz. Muhammed Hamidullah, "Hayber", *DİA*, XVII/20-22.

⁴⁰ عن جابر بن عبد الله رضى الله عنه قال: نهى رسول الله صلى الله عليه وسلم يوم خيبر عن لحوم الحمير الاهلية واذن في لحوم الخيل
Ebû Bekr Abdurrezzâk b. Hemmâm es-San'ânî, *el-Musannef* (thk. Habîbu'r-Rahman el-A'zamî), Beyrut, 1970, IV/527; Buhârî, Meğâzî, 38, Zebâih, 27-28; Müslim, Sayd, 36-37; Ebû Dâvûd, Et'ime, 25, 33; Tirmizî, Et'ime, 5; Nesâî, Sayd, 65-71, 81; İbn Mâce, Zebâih, 12, 14, Dârimî, Edâhî, 22; Ahmed b. Hanbel, III/322, 356, 361-362, 385, IV/89; Tahâvî, *Şerhu maânî'l-âsâr*, IV/211; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, VI/79; Ahmed b. Hüseyin b. Ali el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ* (thk. Muhammed Abdulkâdir Atâ), Beyrut, 1414/1994, IX/548-549; Muhammed b. İsmâil San'ânî, *Sübülü's-selâm şerhu Bülûğî'l-merâm*, Beyrut, 1960, IV/73; Şevkânî, *Neylü'l-evtâr şerhu Münteka'lâhbâr*, Kahire, 1413/1993, VIII/125.

⁴¹ Abdurrezzâk, *el-Musannef*, IV/526; Abdullah b. Muhammed b. Ebî Şeybe, *el-Musannef* (nşr. Saîd el-Lahhâm), Beyrut, 1414/1994, V/539; Buhârî, Zebâih, 24; Nesâî, Dahâyâ, 33; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX/549; San'ânî, *Sübülü's-selâm*, IV/78; Şevkânî, *Neylü'l-evtâr*, VIII/125.

⁴² İbn Hazm, *el-Muhallâ*, VI/82-83; Nevevî, *el-Minhâc*, XIII/96-97; Ebu't-Tayyib Muhammed Azimâbâdî, *Avnü'l-ma'bûd şerhu Süneni Ebî Dâvûd*, Beyrut, 1419/1988, V/10, s. 186.

eti, ibâhe ifade eden ayet ve haberlerin genel hükmü kapsamına girmektedir⁴³.

2-Bu Görüşü Yöneltilen Eleştiriler

At etinin helal olduğu görüşüne yöneltilen eleştiriler şu şekilde sıralanabilir:

a) At etinin yenilmesinin caiz olduğunu bildiren rivayetin râvisi Câbir, Hayber gazvesinde bulunmamıştır. Orda o anda hazır bulunmayan birinin böyle bir hadis rivayet etmesi söz konusu olamaz⁴⁴. Yine at etinin cevazına hükmeden Câbir hadisinin rivayet zincirinin bazısında Amr b. Dînâr (126/744) bulunmaktadır⁴⁵. Oysaki Amr b. Dînâr, Câbir'den hadis işitmemiştir/almamıştır⁴⁶.

b) At etinin cevazını ifade eden rivayetler Hayber'in fethinden önceki dönem için geçerli olabilir. Peygamber döneminde yenildiğine dair rivayetler ise bu cevazın ancak özel durum arz eden zarûret hallerine özgü olduğu şeklinde yorumlanabilir⁴⁷. Nitekim bu bağlamda Zührî (124/742), muhasara hali dışında at etinin yenileceğine dair bir bilgisi olmadığını ifade etmiş⁴⁸; Hasan Basrî (110/728) de Peygamber ashabının gazvelerde at etini yediklerini⁴⁹ belirtmiştir. Dolayısıyla ibâhe hükmü aşırı ihtiyaç, kıtlık, savaş vb. hallerle sınırlı tutulmalıdır. Daha fazla genelleştirilmesi isabetli değildir⁵⁰.

c) Rivayet zinciri içerisinde İkrime b. Ammâr (159/776), Yahyâ b. Ebî Kesîr (132/749) ve Ebû Seleme (94/713 veya 104/722)'nin de bulunduğu bir başka rivayette ise Câbir, Hz. Peygamber'in Hayber gününde ehli eşek, at, katır, yırtıcı kara hayvanı ve yırtıcı

⁴³ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, XI/71; İbn Kudâme el-Makdisî, *eş-Şerhu'l-kebir*, XI/80; İbn Müflih, *el-Mübdî*, IX/199; Merdâvî, *el-İnsâf*, X/363.

⁴⁴ Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzî el-Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 1414/1993, III/271; Tehânevî, *İ'lâû's-Sünen*, XVII/145.

⁴⁵ Bkz. Buhârî, *Zebâih*, 28; Tirmizî, *Et'ime*, 5; Nesâî, *Sayd*, 65.

⁴⁶ Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'an*, III/271. Hadisin Amr b. Dînâr'ın bulunmadığı farklı varyantları da bulunmaktadır (Msl. bkz. Tahâvî, *Şerhu Müşkilî'l-âsâr*, Beyrut, 1415/1994, VIII/63-66).

⁴⁷ Ebû Bekir Muhammed b. Abdullah İbnü'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'an* (thk. Muhammed Abdulkâdir Atâ), Beyrut, 1408/1998, III/122.

⁴⁸ Abdurrezzâk, *el-Musannef*, IV/526; Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'an*, III/271.

⁴⁹ İbn Ebi Şeybe, *el-Musannef*, V/539; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX/548-549; Kâsânî, *Bedâi'*, V/38-39.

⁵⁰ Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'an*, III/271; Kâsânî, *Bedâi'*, V/38-39; Tehânevî, *İ'lâû's-Sünen*, XVII/143-152.

kuş etlerinin yenilmesini yasakladığını rivayet etmiştir⁵¹ Bu rivayetin isnadının da sahih olduğu ifade edilmiştir⁵². Böylece bu konuda Câbir'e ait iki farklı rivayet bulunmaktadır. Yani Câbir kanalıyla gelen rivayetler teâruz halindedir. O halde mesele şu iki şekilde açıklığa kavuşturulabilir:

aa) Aynı konuda biri yasaklayan diğeri mubah kılan iki haber vârid olduğunda ihtiyat kuralı gereği yasaklayıcı hükümlerle amel edilir. Şâri'in at etini bir vakit helal kılıp sonra yasaklaması caizdir. Çünkü eşyada aslolan ibâhe olup, haram hükmü daha sonra konur (tarîdir). Yasak emrinden sonra ibâhe ise olmaz. O halde at eti konusundaki yasak hükmünün sübutu kesindir⁵³.

ab) Câbir'den gelen rivayetler arasında teâruz bulunduğundan meseleye çözüm getirmek için teâruz hükümleri işletilir. Buna göre rivâyetlere konu olan haber hiç varid olmamış kabul edilir ve her iki haberle amel edilmez. (Konuya ilişkin başka deliller aranır)⁵⁴.

B-Haram Olduğu Görüşü

Zeydiye mezhebine göre at eti haramdır⁵⁵. İmam Mâlik (179/795)'in de bu görüşte olduğu nakledilmiştir⁵⁶. Huraşî (1101/1689)'ye göre mezhepteki meşhur; Adevî (1189/1775)'ye göre ise mutemed olan görüş budur⁵⁷.

C-Mekruh Olduğu Görüşü

Hanefî ve İmâmiye Şîasi⁵⁸'nda at eti yemek mekruhtur. Mâlikî mezhebinde mevcut bir görüş de böyledir. Ayrıca Abdullah ibn

⁵¹ Ebu'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat* (thk. Mahmûd et-Tahhân), Riyâd, 1415/1995, IV/420; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, VI/81; Ebu'l-Hasen Nuruddîn Ali b. Ebibekr Heysemî, *Mecmaû'z-zevâid*, Beyrut, 1408/1988, V/47; Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-Bâri bi şerhi Sahihî'l-Buhârî* (thk. Abdülazîz b. Abdullah), Beyrut, 1415/1995, XI/84; Tehânevî, *İ'lâû's-Sünen*, XVII/150.

⁵² Heysemî, *Mecmaû'z-zevâid*, V/47. Krş. Tehânevî, *İ'lâû's-Sünen*, XVII/151-152.

⁵³ Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'an*, III/271.

⁵⁴ Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'an*, III/270-271.

⁵⁵ Ahmed b. Yahyâ, *el-Bahru'z-zehhâr*, IV/330.

⁵⁶ İbn Abdilberr, *el-İstizkâr*, XV/329; İbn Rüşd (hafîd), *Bidâyetü'l-müctehid*, II/908. Bazı Hanefî kaynaklarında Ebû Hanîfe'ye ait görüş "helal değil veya "haram" şeklinde" nakledilmiştir (Mevsilî, *el-ihyâr*, V/14; Muzafferuddîn Ahmed b. Ali İbnû's-Saati, *Mecmau'l-bahreyn* (thk. İlyas Kaplan), Beyrut, 2005, s. 713). Fakat bu görüşün kabul görmediği anlaşılmaktadır. Krş. Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'an*, III/270).

⁵⁷ Huraşî, *Şerh*, Cilt II, Cüz 3/30; Adevî, *Hâşiyetü'l-Adevî*, Cilt II, Cüz 3/30.

⁵⁸ Hillî, *el-Muhtasaru'n-nâfi'*, s. 243.

Abbâs (68/687)⁵⁹, Hakem b. Uteybe (113/731), Evzâi (157/774) ve Ebû Ubeyd (224/838) de at etinin mekruh olduğuna hükmetmişlerdir⁶⁰.

Hanefî mezhebinde fetvâya esas olan görüşte at etinin yenmesi mekruhtur. Bu görüş Ebû Hanîfe'ye aittir. Ebû Hanîfe, at eti yemeyi hoş görmediğini ifade etmiştir⁶¹. Fakat Ebû Hanîfe'nin bu görüşünde mekruhun hangi çeşidini kastettiği tam olarak anlaşılamamıştır. Bazı Hanefî kaynaklarında daha sahih olan görüşün tahrîmen mekrûh şeklinde olduğu ifade edilirken⁶² bazı kaynaklarda ise tenzihen mekruh şeklinde olduğu kaydedilmektedir⁶³. Ama kaynaklarda at eti yemenin tahrîmen mekruh hükmünde olduğu görüşün ağırlıkta olduğu anlaşılmaktadır⁶⁴. Abdürrahim el-Kirmânî adlı fakih de tahrîmen mekruh olduğu kanaatindedir. Bu fakih, meselenin hükmünü gördüğü rüya ile temellendirmektedir. Kaynaklarda zikredildiğine göre bu fakih rüyasında Ebû Hanîfe'yi görmüş, ona at eti yemenin hükmünü sormuş, Ebû Hanîfe de ona at eti yemenin tahrîmen mekruh olduğunu söylemiştir⁶⁵. Fakat peygamberlerin kendi rüyaları veya peygamberlerin onayladıkları dışında kalan rüyaların şer'î hükümlere dayanak teşkil edemeyeceği konusunda hemen bütün İslâm bilginleri görüş birliği içerisinde. Bu bilginler rüyayı "batıl bir hayal" olarak nitelemişlerdir. Dolayısıyla rüya, sahibini bağlasa da diğer insanlar için bağlayıcı bir delil niteliği veya kaynak değeri taşımamaktadır⁶⁶. Diğer taraftan kaynaklarda Ebû

⁵⁹ Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'an*, III/270; Serahsî, *el-Mebsût*, XI/234; Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmî'l-Kur'an*, X/76; Tehânevî, *İ'lâu's-Sünen*, XVII/149; Muhammed Revvâs Kal'acî, *Mevsûatü fîkhi Abdillâh b. Abbâs*, Lübnan, 1996, s. 507.

⁶⁰ İbn Kudâme, *el-Muğni*, XI/70; Nevevî, *el-Minhâc*, XIII/96-97; Aynî, *el-Binâye*, X/710; a. mlf, *Umdetü'l-kâri*, C. IX, Cüz. 17, s. 248; Azîmâbâdî, *Avnû'l-ma'bûd*, V/10, s. 186; Tehânevî, *İ'lâu's-Sünen*, XVII/152.

⁶¹ Tahâvî, *Şerhu maâni'l-âsâr*, IV/210; Ebû'l-Hasan Ahmed b. Muhammed b. Ahmed Kudûrî, *Kitâbü'l-Kudûrî (el-Muhtasar)*, İstanbul, 1966, s. 163; Merğînânî, *el-Hidâye*, IV/68.

⁶² Merğînânî, *el-Hidâye*, IV/69; Burhânüddin el-Buhârî, *el-Muhîtu'l-Burhânî*, VIII/415; Bâbertî, *el-İnâye*, IX/501-502; Halebî, *Mültekâ'l-ebhur*, II/219; Kâdizâde, *Netâicü'l-efkâr*, IX/501-502; Şeyhizâde (Dâmad), *Mecmau'l-ehur*, II/513; Meydânî, *el-Lübâb*, III/230.

⁶³ Şeyhizâde (Dâmad), *Mecmau'l-ehur*, II/513; Haskefî, *ed-Dürü'l-muhtâr*, VI/305; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, VI/305.

⁶⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, XI/233-234; Hüsrev Mehmed Efendi Molla Hüsrev, *Dürrer Şerhu Gurer*, İstanbul, 1299, I/349; *el-Fetâvâ'l-Hindîyye*, V/290.

⁶⁵ Aynî, *el-Binâye*, X/715; Molla Hüsrev, *Dürrer Şerhu Gurer*, I/349.

⁶⁶ Aduddin Ebu'l-Fazl Abdurrahman b. Ahmed el-İcî, *el-Mevâkîf fî ilmi'l-keâm*, Beyrut, ty, s. 155; Bedrüddin b. Bahâdir ez-Zerkeşî, *el-Bahru'l-muhîr fî usûli'l-*

Hanîfe'nin, vefatından üç gün önce at etinin haram olduğu ihtihadından döndüğüne dair ifadeler de bulunmaktadır⁶⁷.

Bu konuda birden fazla farklı görüşün bulunduğu Mâlikî mezhebindeki görüşlerden birisi at etinin mekruh olduğu yönündedir. Birçok Mâlikî kaynağında bu görüşün azhar (en açık) görüş olduğu ifade edilmektedir⁶⁸. Konuya ilişkin delilleri inceleyip tartışan ünlü Mâlikî hukukçusu Bâcî (474/1081)'ye göre İmâm Mâlik'in ifadelerinden onun at etinin mutlak anlamda haramlığına veya mutlak anlamda mubahlığına hükmettiği söylenemez. Aksine bu ifadeleriyle İmâm Mâlik, at etinin "mekruh" olduğunu kastetmiştir⁶⁹.

1-Haram ve Tahrîmen Mekruh Görüşünde Olan Fakihlerin Gerekçeleri

At eti yemenin gerek haramlığına gerekse mekruh olduğuna hükmeden fakihler hemen aynı gerekçeleri ileri sürmüşlerdir. Bu hukukçuların başlıca gerekçeleri şöyledir:

a) Nahl suresi 16/8. ayette⁷⁰ at, katır ve merkeplerin binmeye ve ziynete özgü olarak yaratıldıkları ifade edilmektedir. Bu ayette geçen "lam" harfi ceri (ön takı) hasr içindir. Öyle olunca bu ayette sayılan hayvanların münhasıran binit ve ziynet amaçlı yaratıldıkları ortaya çıkmaktadır. Gâfir suresi 40/79. ayetinde bir kısım hayvanların yenilmeleri, bir kısmının da binilmeleri için yaratıldıklarına dikkat çekilmekte; Hacc, 22/36. ve Nahl suresi 16/5. ayetlerde de hangi tür hayvanların yenileceği tadâd edilmektedir. Nahl suresi 16/8. ayette ise at, katır ve merkebin sadece binme ve ziynete özgü olarak yaratıldıkları vurgulanmakta ayrıca bahse konu hayvanların etlerinin de yenileceğinden bahsedilmemektedir. Şayet etlerinin yenilmesi helal olsaydı bu husus ayette mutlaka zikredilirdi. Çünkü bir hayvanda birinci sırada aranan temel özellik onun etinden istifadedir. Ayette bu konu

fikh, Kuveyt, 1413/1992, I/62-63; Seyyid Şerîf Ali b. Muhammed Cürçânî, *Şerhu'l-Mevâkif* (thk. Abdurrahman Amîra) Beyrut, 1417/1997, II/145-146; İzmirli İsmail Hakkı, *İlm-i Hilâf*, İstanbul, 1330, s. 183.

⁶⁷ Haskefî, *ed-Dürrü'l-muhtâr*, VI/305; Şeyhizâde (Dâmad), *Mecmau'l-enhur*, II/513.

⁶⁸ Bağdâdî, *el-Meûne*, II/702; Bâcî, *el-Müntekâ*, III/132-133; İbn Cüzey, *el-Kavâninü'l-fıkhıyye*, s. 150; Kişnâvî, *Eshelü'l-medârik*, I/360; Derdir, *eş-Şerhu's-sağîr*, II/185; Sâvî, *Bulğatü's-sâlik*, II/185.

⁶⁹ (إذا ثبت ذلك فالخيل عند مالك مكروهة وليست بمحرمة ولما مباحة على الإطلاق) Bâcî, *el-Müntekâ*, III/133.

⁷⁰ و الخيل والبيغال والحمير لتربوها وزينة ويخلق ما لاتعلمون

edilmediğine göre adı geçen hayvanların yaratılma gayelerinin etlerinin yenilmesi olmadığı açığa çıkar. Dolayısıyla binit olarak yaratıldıkları belirtilen hayvanların yenilmemesi gerekir. Aksi halde ayette bu hayvanların binme ve ziynet amaçlı yaratıldıklarına dair tahsîsin (et-tahsîs bi'z-zikr) kılınmasının bir anlamı kalmazdı⁷¹.

Ünlü Hanefî hukukçusu Cessâs (370/981),-lehte ve aleyhte mevcut diğer gerekçelerin olmaması halinde- Nahl suresinin bahse konu 8. ayetinin at etinin haramlığı konusunda başlı başına açık bir delil olacağı kanaatini belirtmektedir⁷². Abdullah ibn Abbâs (68/687)'in da at etini mekruh görürken bu ayete atıfta bulunması⁷³ bu kabil düşünceleri destekler niteliktedir.

b) Hâlid b. Velid'in⁷⁴ rivayetine göre Hz. Peygamber, at katır ve merkep etlerinin yenmesini yasaklamıştır⁷⁵.

c) İkrime b. Ammâr (159/776), Yahyâ b. Ebî Kesîr (132/749), Ebî Seleme b. Abdîrahmân (94/713 veya 104/722) yoluyla Câbir'den, -önceki rivayetin aksine- at etinin Hayber günü haram kılındığına dair başka bir rivayet de bulunmaktadır⁷⁶. Câbirden

⁷¹ Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, III/270; Bağdâdî, *el-Meûne*, II/702; İbn Abdilberr, *el-İstizkâr*, XV/329; Bâci, *el-Müntekâ*, III/132-133; Serahsî, *el-Mebsût*, XI/234; İbnü'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, III/122; Kâsânî, *Bedâi'*, V/38; Kişnâvî, *Eshelü'l-medârik*, I/360; Derdir, *eş-Şerhu's-sağîr*, II/185; Sâvî, *Bulğatü's-sâlik*, II/185; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, VI/3088.

⁷² Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, III/270.

⁷³ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, V/540; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, VIII/82; Ebû Mansur Muhammed Mâtürîdî, *Te'vilâtü ehl-i Sünne* (thk. Fatma Yusuf Haymî), Beyrut, 2004, III/72; Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, III/270; Ebu'l-Leys Semerkandî, *Tefsîru's-Semerkandî/Bahru'l-ulûm*, Beyrut, 1413/1993, II/229; Serahsî, *el-Mebsût*, XI/234; Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*, X/76; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, II/695; Tehânevî, *İ'lâû's-Sünen*, XVII/149; Kal'acî, *Mevsûatü fîkhi Abdîllah b Abbâs*, s. 507.

⁷⁴ Hâlid b. Velid'in hayatı hakkında bkz. Mustafa Fayda, "Hâlid b. Velid", *DİA*, XV/289-292.

⁷⁵ Nesâî, *Sayd ve'z-zebâih*, 30; Ebû Dâvûd, *Et'ime*, 25; İbn Mâce, *Zebâih*, 14. At eti konusunda varid olan hadislerin değerlendirmeleri için bkz. Tahâvî, *Şerhu maâni'l-âsâr*, IV/210; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, VI/81; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX/550-551; Abdullah b. Yûsuf ez-Zeylei, *Nasbu'r-râye li ehâdisi'l-Hidâye*, Kâhire, 1415/1995, 58-63; Şevkânî, *Neylû'l-evtâr*, VIII/126; Tehânevî, *İ'lâû's-Sünen*, XVII/143-152.

⁷⁶ Ruy Ekrime bin Emâr en Yehyî bin Abî Kethîr en Abî Selmeh en Jabr Qal: لما كان يوم خيبر اصاب الناس مجاعة فذبحوها فحرم رسول الله

Tahâvî, *Şerhu Müşkili'l-âsâr*, VIII/68-69; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, IV/420; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, VI/81; Heysemî, *Mecma'ü'z-zevâid*, V/47; İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-Bârî*, XI/84;

gelen bu rivayet, Hâlid'in rivayetiyle örtüşmekte, birbirlerini desteklemektedir⁷⁷.

d) Câbir tarafından at etinin mubahlığı yönünde rivayet edilen hadisle Hâlid tarafından haramlığına dair rivayet edilen hadis teâruz halindedir. Yerleşik fıkh kuralına göre bir meselede biri yasaklayan diğeri cevaz veren iki delil bulunması halinde yasaklayıcı delil tercih edilir. Çünkü ihtiyata uygun olan budur⁷⁸.

f) At, tek tırnaklı bir hayvandır. Bu yönüyle ehli eşek ve katırla aynıleşmektedir. Katır etinin haramlığı icmâ ile sabittir. Katır eti haram olunca at etinin yenmesi de caiz olmaz. Çünkü katır, kısrağın yavrusudur. Yavru, anaya tâbidir. Yavrunun eti haram olunca doğal olarak anası olan atın da eti haram olur. Bir başka ifadeyle ananın eti helal olsaydı yavru olan katırın etinin de helal olması gerekirdi⁷⁹.

g) At, kendisine oldukça ihtiyaç hissedilen önemli bir savaş aracıdır. Öyle ki savaşa iştirak eden her bir at için ganimetten bir pay verilmektedir. Bu denli önemli görev ifa için kullanılan bir hayvana saygı duyulması gerekmektedir. Bu saygının (değer vermenin) somut bir göstergesi olarak da onun etinin yenilmemesi gerekir. At etinin yenilmesi hem bu denli kutlu bir hayvana hakaret hem de savaş aracının azaltılması anlamına gelmektedir⁸⁰.

2-Tenzîhen Mekruh Görüşü ve Gerekçeleri

Yukarıda bir kısım Hanefî fukahâsının at eti yemenin tenzîhen mekruh hükmünde olduğuna dair görüşleri belirtilmiştir. Bu fakihlerin gerekçeleri de özetle şöyledir:

a) Ebû Hanîfe, bazı alimlerin at etinin yenmesini helal gördüklerini, kendisinin ise bu durumu hoş görmediğini ifade

---

Tehânevî, *İ'lâû's-Sünen*, XVII/150; Ayrıca bkz. Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'an*, III/270; Kâsânî, *Bedâi'*, V/38.

⁷⁷ Tehânevî, *İ'lâû's-Sünen*, XVII/150.

⁷⁸ Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'an*, III/271; Serahsî, *el-Mebsût*, XI/234; Kâsânî, *Bedâi'*, V/39; Aynî, *el-Binâye*, X/713-714; a. mlf, *Umdetü'l-kârî*, C. IX, Cüz. 17, s. 248.

⁷⁹ Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'an*, III/270-271; Serahsî, *el-Mebsût*, XI/234; Kâsânî, *Bedâi'*, V/38; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, V/14.

⁸⁰ Merğînânî, *el-Hidâye*, IV/68; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, V/14; Aynî, *el-Binâye*, X/712; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, VI/305.

etmiştir⁸¹. Onun at etinin yenmesini “hoş görmemesi” tenzihen mekruh hükmünde gördüğünün delilidir.

b) At, özü itibarıyla temiz bir hayvandır. Onun artığı aynen insanın artığı gibi necis olmayıp temizdir. Savaşta bir insana verilen pay gibi savaşa katılan ata da bir pay verilmektedir. Ayrıca atın idrarı, eti yenen hayvanların idrarı gibi temizdir. Dolayısıyla atın kendisi ve eti necis değildir. Etinin yenilmesindeki kerahet ona verilen değer ve gösterilen ihtiramdan kaynaklanmaktadır. Çünkü at, savaşın vazgeçilemez temel araçlarından⁸².

3-Bu Görüşe Yöneltilen Eleştiriler

At etinin haram veya mekruh hükmünde olduğunu iddia eden görüşe yöneltilen başlıca eleştiriler şöyledir:

a) Nahl, 16/8. ayetinin, at etinin helal olduğuna dayanak gösterilmesi isabetli olamayacağı gibi haram veya mekruhlığına dayanak olarak gösterilmesi de isabetli değildir. Bu ayette at etinin mubahlığına dair her hangi bir açıklama bulunmadığı mantığından hareket edildiğinde atın alım satımının da haram olması gerekir. Çünkü ayette bu husus da zikredilmemiştir⁸³. Yine bu mantıktan hareket edildiğinde etleri helal olan meselâ sığır cinsinden hayvanların da tarım işlerinde istihdam edilmemeleri gerekir. Oysaki doğal olarak hiçbir fakih, atın alım satıma konu olamayacağını veya eti yenen hayvanların bazı işlerde istihdam edilemeyeceğini söylememiştir. O halde mezkûr ayette (Nahl, 8.) sadece “binme” ve “ziynet” gibi hususların mubahlığının zikredilmesi, zikredilmeyen diğer hususların haramlığını gerektirmez⁸⁴.

b) Hanefîler’in, ilgili ayetin (Nahl, 16/8) zâhirini esas alarak at etinin yenilemeyeceğine hükmetmeleri kendi usulleriyle çelişkiye düşmeleri demektir. Şöyle ki Hanefîler, “mefhûmu muhalefet” i delil kabul etmez dolayısıyla da onunla amel etmezler. Oysaki bu ayette at, merkep ve katırın binme için yaratıldığından hareketle etlerinin yenilemeyeceğine hükmetmişlerdir. Yani mefhûmu

⁸¹ Tahâvî, *Şerhu maâni'l-âsâr*, IV/210; Kudûrî, *el-Muhtasar*, s. 163; Merğînânî, *el-Hidâye*, IV/68; Aynî, *el-Binâye*, X/715; Molla Hüsrev, *Dürrer şerhu Ğurer*, I/349.

⁸² Serahsî, *el-Mebsût*, XI/234; Aynî, *el-Binâye*, X/715; Molla Hüsrev, *Dürrer şerhu Ğurer*, I/349; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, VI/305.

⁸³ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, VI/82-83.

⁸⁴ Mâverdi, *el-Hâvi'l-kebir*, XV/142; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, VI/82-83; Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*, X/76.

muhalefetle amel etmişlerdir. Bu da kendi metodolojileriyle açık bir çelişkidir⁸⁵.

c) Nahl suresi Mekke'de nazil olmuştur. At etiyle ilgili rivayetler ise Medine dönemine aittir. Şayet mezkur ayet at etini yasaklayan bir delil olsaydı, bu yasağın Mekke döneminde başlaması gerekirdi. Böyle olmadığı açıktır⁸⁶.

d) At etinin haram/mekruh oluşu konusunda temel alınan Hâlid b. Velid'e ait rivayetin isnadı sağlam (ceyyid) değildir. Çünkü Hâlid, Hayber'in fethinden sonra müslüman olmuştur. Ravilerin tamamı meçhûldür. Bu rivayet ya mensûh veya münker derecesinde zayıf bir hadistir. Kısaca bu hadis gerek senet gerekse metin yönünden zayıf bir rivayettir⁸⁷.

e) Diğer taraftan atın çift tırnaklı olmamasının gerekçe gösterilmesi de isabetsizdir, atın eti yenmeyen tek tırnaklı hayvanlara kıyas edilmesi yanlış bir kıyastır (kıyas-ı şebah). Böyle bir kıyaslama kabul edilse bile domuzun durumu böyle bir kıyası iptal etmektedir. Çünkü domuz çift tırnaklı bir hayvandır ama onunla ilgili ahkâm diğer çift tırnaklı hayvanların ahkâmına tamamıyla zıtlık arz etmektedir⁸⁸. Kanaatimize göre tek tırnaklı hayvanlara kıyaslanarak at etinin haramlığına hükmetmek isabetli olmadığı gibi bu kıyasın yanlışlığını ortaya koymak için domuz örneğinin verilmesi de isabetli değildir. Çünkü domuz eti bizzat Kur'ân nassıyla yasaklanmış ve özünde necis sayılmıştır⁸⁹.

Bu eleştirilere verilen cevaplar da şöyledir:

Ayetin (Nahl, 16/8) Mekke'de nâzil olduğu dolayısıyla at etinin haramlığına delil teşkil etmeyeceği çünkü sahabenin Hayber fethine

⁸⁵ İbn Kudâme, *el-Muğni*, XI/71; İbn Kudâme el-Makdisî, *eş-Şerhu'l-kebir*, XI/80; Şevkânî, *Neylül'evtâr*, VIII/126.

⁸⁶ Ebû Abdullah Fahrüddin Muhammed b. Ömer er-Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb (et-Tefsîru'l-kebir)*, Beyrut, 1411/1990, X/19, s. 183; Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*, X/77; Beydâvî, *Envâru't-Tenzil ve esrâru't-te'vil*, I/538; Şirbinî, *Muğni'l-muhtâc*, VI/147; Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc*, VIII/152.

⁸⁷ Ebû Süleyman Hamd b. Muhammed Hattâbî, *Meâlimü's-sünen Şerhu Süneni Ebî Dâvûd*, Beyrut, 1411/1991, IV/227; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, VI/80-81; İbn Kudâme, *el-Muğni*, XI/71; Nevevî, *el-Minhâc*, XIII/96-97; a. mlf, *el-Mecmû'*, IX/6; İbn Kudâme el-Makdisî, *eş-Şerhu'l-kebir*, XI/80; Zeyleî, *Nasbu'r-râye*, 62; İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-Bâri*, XI/81-86; Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc*, VIII/152; San'ânî, *Sübülüs-selâm*, IV/73-75; Şevkânî, *Neylül'evtâr*, VIII/125 vd; Azimâbâdî, *Avnül'ma'bûd*, V/10, s. 186.

⁸⁸ Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*, X/77.

⁸⁹ Mâide, 5/3; En'am, 6/145.

kadar bu hayvanların etlerini yedikleri şeklindeki iddialara karşılık olarak şöyle cevap verilmiştir: Sahabe, ayetin genel hükmünün mezkur hayvanların etlerinin haramlığına da şamil olduğunu bilmiyorlardı. Bu nedenle de Hayber gazasına kadar yemeye devam etmişlerdir. Hz. Peygamber, Hayber’de bu duruma vâkıf olunca sahabenin at eti yemelerini yasaklamıştır⁹⁰. Ayrıca İbn Abbâs (68/687)’ın at etini mekruh görme bağlamında bu ayeti delil getirmesi bu itiraza verilebilecek daha kuvvetli bir cevap olarak düşünülebilir⁹¹.

“Atın satılması da ayette geçmemektedir. –Bu mantığa göre atın alım satımının da caiz olmaması gerekir” şeklindeki itiraza şöyle cevap verilmiştir: Alım-satım vb. hususlar ayette sarâhaten olmasa bile delâleten mevcuttur. Şöyle ki; bizatihî kendisinden yararlanılan bir nesne, mütekavim mal kapsamına girer. O zaman da o nesnenin alım ve satımı doğâl olarak helal olur. Dolayısıyla atın alım satımının önünde hukukî bir yasak yoktur⁹².

Hâlid b. Velid (21/642) hadisine yöneltilen eleştirilere gelince; bu rivayetin sahihliği (ceyyid) birçok hadis bilgini tarafından ispatlanmıştır. Bu bağlamda Hâlid rivayetini Ebû Davûd sahih kabul etmekte; Nesâî de zayıf olduğu yönünde kesin bir kanaat belirtmemektedir. Dolayısıyla zayıflık iddiaları isabetsizdir⁹³. *Hâlid’in, Hayber’in fethinden sonra müslüman olduğu iddiasına gelince*, Hâlid hakkında onun Hayber ile Hudeybiye musalahası arasında geçen bir zaman diliminde müslüman olduğu veya Hudeybiye musalahasından sonra hicret ettiği şeklinde farklı rivayetler bulunmaktadır. Hayber’in fethinden sonra müslüman olsa dahi bu, onun rivayetini zedelemesiz. Böyle bir rivayet neticede sahabenin mürseli⁹⁴ mesâbesinde olur. Sahabenin mürselleri ise mevsûl⁹⁵ ve müsned hadis⁹⁶ derecesindedir⁹⁷.

⁹⁰ Aynî, *el-Binâye*, X/712.

⁹¹ İbn Ebi Şeybe, *el-Musannef*, V/540; Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, VIII/82; Mâtürîdî, *Te’vilât*, III/72; Cessâs, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, III/270; Semerkandî, *Tefsîr*, II/229; Serahsî, *el-Mebsût*, XI/234; Kurtubî, *el-Câmi’ li ahkâmi’l-Kur’ân*, X/76; İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, II/695; Tehânevî, *İ’lâû’s-Sünen*, XVII/149; Ebu’l-Fadl Âlûsî, *Rûhu’l-meânî*, Beyrut, 1414/1994, VIII/14, s. 150; Kal’acî, *Mevsûatü fîkhi Abdîllah b Abbâs*, s. 507.

⁹² Aynî, *el-Binâye*, X/712.

⁹³ Aynî, *Umdetü’l-kârî*, C. XI, Cüz. 21, s. 128, C. IX, Cüz. 17, s. 248; a. mlf, *el-Binâye*, X/713-714; Tehânevî, *İ’lâû’s-Sünen*, XVII/143-144, 147, 151.

⁹⁴ Mürselü’s-Sahâbî: Bir sahâbinin başka bir sahâbiden öğrenmiş olduğu halde bu sahâbinin ismini vermeyerek doğrudan Hz. Peygamber’den duymuş gibi rivâyet

At eti konusundaki rivayetleri titiz bir değerlendirmeye tabi tutan Tehânevî (1394/1974) sonuç itibariyle şu görüşlere yer vermektedir: Önceden yani İslâm'ın ilk dönemlerinde at etinin haram olmadığı konusunda tereddüt yoktur. Çünkü Araplar–az da olsa–at etini yiyorlardı. İşte Câbir hadisi yasak öncesi bu mubah durumu haber vermektedir. Çünkü Câbir'e at etini yenmeyeceğine dair rivayet ulaşmamıştır. Hâlid hadisi ise daha sonraki yasak hükmünü bildirmektedir. Esasında hem Câbir hem de Hâlid rivayetleri bir hükmün varlığını ispat etmektedir. Şu kadar var ki Hâlid hadisi bu konudaki son hükmü bildirdiğinden Câbir hadisinin hükmünü neshetmiştir⁹⁸. Tehânevî ayrıca bu konudaki farklı rivayetleri derin bir vukûfiyetle inceleyerek at etinin haramlığına değil de mekruhluğuna hükmeden Ebû Hanîfe'ye olan hayranlığını dile getirmektedir⁹⁹.

D-Değerlendirme ve Sonuç

At etinin fıkhî hükmü konusunda oldukça farklı icthadların bulunduğu görülmektedir.

Bu konuda dayanak olarak alınan Nahl suresi 8. ayetinin at etinin haram veya mekruhluğuna doğrudan mesnet oluşturamayacağı kanaatindeyiz. Fakat mezkur ayette bu hayvanların münhasıran “binit” ve “ziynet” olma gibi temel ortak özelliklerinin öne çıkarılmış olması da bu hayvanların etlerinin yenilmemesini ihsâs ettirmektedir. Yani doğrudan olmasa bile dolaylı olarak ayet böyle bir yasağı işaret ve imâ etmektedir. İbn Abbas'ın, at etinin mekruhluğu bağlamında bu ayeti referans göstermesi de bu kanaati teyit etmektedir.

Konuya ilişkin hadislere gelince, at etinin mubahlığını savunan bilginler/fakihler, Câbir hadisinin yoruma mahal bırakmayacak derecede meseleye esas teşkil ettiğini (nass olduğunu) iddia

ettiği hadistir (Abdullah Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, İstanbul, 2006, s. 219).

⁹⁵ Mevsûl: İlk kaynağına, ait olduğu kimseye kesintisiz bir senetle ulaşan hadis (Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, s. 189).

⁹⁶ Müsned hadis: senedi, hiçbir râvî eksikliği/düşmesi olmaksızın kesintisiz olarak Rasûlullah'a varan hadis (Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, s. 222).

⁹⁷ Aynı, *Umdetü'l-kârî*, C. IX, Cüz. 17, s. 248; a. mlf, *el-Binâye*, XI/714; Tehânevî, *İ'lâû's-Sünen*, XVII/144-145.

⁹⁸ Tehânevî, *İ'lâû's-Sünen*, XVII/147.

⁹⁹ Tehânevî, *İ'lâû's-Sünen*, XVII/151.

ederlerken¹⁰⁰, haram veya mekruhluğuna hükmeden fakihler ise Hâlid hadisinin bu konuda nass olduğunu¹⁰¹ iddia etmektedirler.

Aralarında Zeylei (762/1360) gibi Hanefî hadis bilginlerinin de bulunduğu hadis münekkitlerinin büyük çoğunluğunun at etinin mubahlığını ifade eden Câbir hadisini sahih; yasaklığını ifade eden Hâlid hadisini ise gerek senet gerekse metin itibariyle zayıf veya mensûh gördükleri bir vâkıdır¹⁰². Bununla birlikte karşı görüşü savunan hadis ve fıkıh bilginlerinin, at etini helal görenlerin temel aldıkları rivayetlere yönelttikleri eleştirilerin ve ayrıca konuya ilişkin Hâlid hadisinin sahihliğini savunan diğer saygın ulemanın tespitlerinin de göz ardı edilmemesi gerekir.

Bu durumda at etinin mutlak anlamda helal veya haramlığına hükmetmek kolay olmamaktadır.

Sonuç olarak denebilir ki;

a) İlgili ayet sarahaten at etinin haramlığına delâlet etmemekle birlikte, ayetin işareti buna müsaittir.

b) At etinin haramlığına veya helalliğine mesnet olarak alınan hadisler muhâlif görüş sahipleri tarafından farklı açılardan eleştirilmiştir. Fakat mubahlığı ifade eden hadislerin daha kuvvetli olduğu görülmektedir.

c) Atın vazgeçilemez bir savaş aracı olması hasebiyle etinin yasaklığına hükmetmek çağımız açısından isabetli gözükmemektedir.

c) Fukahâ at etinin hükmü konusunda görüş birliği içerisinde değillerdir. Aksine bu konuda haram olduğu, helal olduğu, tahrimen mekruh olduğu ve tenzihen mekruh olduğu şeklinde dört farklı ictehad mevcuttur.

d) Makalede sıralanan bütün bu görüş ve gerekçeleri dikkate alarak, at eti yemenin "tenzihen mekruh" olduğuna hükmetmenin daha isabetli olacağını düşünüyoruz. Bu yaklaşımın hem konuya ilişkin *nassların ihmal edilmemesi* hem de *ihtiyat prensibine* daha uygun düşeceği kanaatindeyiz.

¹⁰⁰ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebir*, XV/142.

¹⁰¹ Kâsânî, *Bedâi'*, V/38.

¹⁰² Hattâbî, *Meâlimü's-sünen*, IV/227; Nevevî, *el-Minhâc*, XIII/96-97; a. mlf, *el-Mecmû'*, IX/6; Zeylei, *Nasbu'r-râye*, 62; İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-Bârî*, XI/81-86; San'ânî, *Sübülü's-selâm*, IV/73-75; Şevkânî, *Neylü'l-evtâr*, VIII/125 vd; Azimâbâdî, *Avnü'l-ma'bûd*, V/10, s. 186.